

Kaushik Basu

İlginç zamanlarda yaşıyoruz. Bu zamanlar riskli zamanlar. Haberler, endişelendirici bir hızla meydana geliyor. Nadiren olumlu ve çoğu zamansa moral bozucu haberler akmaya devam ediyor. Neler oluyor? İşte bu noktada sosyal dünyanın değişen yapısıyla ve doğasıyla ilgili olarak konuşmama başlamak istiyorum. Son 50 yılda olanlar belki de sosyal dünyadaki -sosyal kelimesini geniş anlamda ekonomiyi, politikayı ve toplumu içerecek şekilde kullanıyorum- bugüne dek en çarpıcı değişim oldu. Özellikle ekonominin küreselleşmesi politikayla el ele devam etti ama karar oluşturma süreçleri bölünmüş ve parçalanmış kaldı. Bölünmüş politikalarla küreselleşmiş ekonomilerin bu garip kombinasyonu, gerilimlere ve daha önce görmediğimiz sorunlara yol açtı.

Ekonomik küreselleşmenin iyi ya da kötü bir şey olup olmadığına dair tartışmayı oldukça faydasız buluyorum çünkü bu yer çekimi iyi mi kötü mü tartışmasına benziyor. Yer çekimi iyi mi kötü mü diye tartışabilirsiniz ama bu konuda yapacak fazla bir şeyiniz yoktur. Küreselleşme de buna benzer bir durum. Bireysel olarak kimse küreselleşme olmasını planlamaz. Küreselleşmeye, milyonlarca hatta milyarlarca bireyin kendi başlarına aldıkları küçük çaplı kararlar ve filizlenen yeni teknolojiler neden oldu. Küreselleşme, yaşamak zorunda olduğumuz hayatın bir parçası. Ancak, parçalanmış karar alma ve politika geliştirme süreçleri konusunda bir şeyler yapabiliriz. Konuşmamda odaklanacağım yer de bu; politika geliştirme. Bunu yaparken tamamen dört yıl önce Hindistan'ın heyecanlı ve kargaşa içindeki karar oluşturma süreçlerine daldığım kendi geçmişimin bileşimini kullanacağım.

Dünya Bankası, dünyanın her tarafında gelişmekte olan ülkeler ve yükselen ekonomilerle ilgili endişe içindeydi. Ben de Dünya Bankası'nda sanayileşmiş ülkelerle de yakın ilişkiler kurmamız gerektiğini, çünkü gayet basit şekilde dünyanın eskiden düşündüğümüz gibi partizan hatlar boyunca düşünülmemeyeceğini savunuyorum.

Kişisel bir noktadan başlayayım, Hindistan'a ilk gittiğimde, Yeni Delhi'de üst düzey bürokratların bulunduğu politika belirleyiciler katında görüşmeler yaptığınızda; Washington'da, Londra'da ve herhangi bir yerdeymiş gibi hissediyorsunuz ve birçok kez farklı nedenlerle bulunduğum İstanbul'da da bu tahminen aynı şekilde olacak. Aynı dilde konuşuluyor. İnsanlar genel olarak aynı yerlerde eğitim görmüş ve gerçekten birbirlerinden çok az farklılıkları var. Yakın zamanda Afrika'da; Senegal ve Güney Afrika'da seyahat ediyordum ve yine elit tabaka ile konuştuğunuzda, aynı gazeteler, aynı dergiler okunuyor o yüzden dil ve her şey çok benzer gözüküyor. Peki, o zaman gelişmekte olan bir ülkenin ekonomisiyle, sanayileşmiş bir ülkenin ekonomisi arasında ne farkı var? Kendimle ilgili zaman zaman karşıma çıkan çarpıcı bir hatırlatma var; gayet önemsiz ve bununla ilgili daha önce yazdım ama Delhi'deki ruh halimle ilgili öne çıkıyor. Evimde bir haşere sorunu oldu ve ilaçlama şirketini aradım. Sri Lankalı bir Tamil, bir sürü metal kutu, şırıngalar ve çeşit çeşit kimyasalla gelerek,

evimi ilaçlamaya başladı ve çok çalışıyordu. Ben de ona, "Çok çalışıyorsun ama beni haşerelerden kurtarabilecek misin?" diye sordum. Bana sırtarak, "Hiç merak etmeyin. Bu kimyasallar çok güçlü, Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamen yasak" dedi.

Biliyor musunuz daha cümlesini bitirirken odadan kaçmaya başlamıştım. Ona rahatlık kaynağı olan şey, birçok yerde rahatsızlık kaynağı olabilecek bir şey. Aradan yıllar geçti ve kötü bir şey olmadı. Bunu tedbirsizliği sorun olmadı diye anlıyorum. Çok farklı bir ekonomide yaşadığımızı dair bunun gibi küçük hatırlatmalar arada sırada gelecektir. Hindistan'da çalışırken -ki bu Amerika Birleşik Devletleri dâhil her yerde de olabilir- insanların ekonomi anlayışının, kimin ne yaptığıyla ilgili fikirlerinin çok ama çok basit olduğunu gördüm. Arada sırada Kalküta'daki teyzem telefon ederek, "Fiyatlar yine arttı. Sen ne yapıyorsun?" derdi. Yani markete gidiyorlar, balık fiyatlarının yükseldiğini görüyorlar ve Delhi'de oturan birinin bunu idare edebileceğine dair bir varsayımları var. Tüm bu söylenmelerde; sanki bunu bir kaç kişi idare ediyor ve bunlara neden oluyor düşüncesi hâkim. Size söylemem istediğim şu ki, bu hem bir zorluk hem de bir şüphe unsuru yaratıyor, birçok insan için politika geliştirmenin inceliklerini anlamamanın mümkün olmadığını gösteriyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde de, Türkiye'de de göreceksiniz, ben bunu Hindistan'da gördüm. Bazen, "politika geliştirme süreci küçük bir grup tarafından kendi çıkarları uğruna ele mi geçiriliyor" diye endişe ediyorsunuz ve bu imkânsız bir şey değil. Küçük bir grup uzmanlaşmış bilgiye sahip olduğunda bu mümkün. Buna karşı en iyi savunma genel eğitim. İnsanların, politika oluşturmanın inceliklerinin bazı boyutlarını mümkün olduğu kadar anlamaları gerekiyor ki, alelade insanlar ne olduğu anlasın ve alınan kararlar konusunda yolsuzluğa karşı izleme yapabilsin.

Size küresel ekonominin değişen yapısının kısa bir görüntüsünü vererek başlayacağım ve sonra karar geliştirmenin zorluklarına geçeceğim. Size BRICS ülkelerine dair kullandığım bir çizelgeyi göstereyim. Burada, BRICS ülkelerinin GSYH'sinin dünya GSYH'sindeki oranını göreceksiniz.

Slayt 1

Gördüğünüz gibi bu oldukça çarpıcı bir çizelge. BRICS ülkelerinin durumunu aldım çünkü 1990'da küresel GSYH'nin yüzde 15-16 oranı, bugün küresel GSYH'nin yüzde 26'sının biraz üzerinde yüzde 27 gibi. "Sent başına" rakamdan bahsediyoruz. Yüzde olarak böyle bir artış çok nadir görülür. Yani gelişmekte olan ekonomilerde çok ama çok çarpıcı bir artış görüyorsunuz. Türkiye, son on yılda yüzde 5'in hemen altında yüzde 4,9 oranında büyüyor, oldukça iyi durumdaki bir ülke için gayet yüksek. Demek istediğim, kişi başı 10 bin dolar ve on yıllık periyotta yüzde 4,7-4,8 bandında sürdürülen büyüme dikkat çekici bir performans. Hindistan'da, sanayileşmiş ülkeleri her zaman takip ediyordum çünkü Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olup bitenlerin çok önemi vardı. Türkiye'yi de takip ediyorduk çünkü Türk politika geliştiricilerin özellikle de Merkez Bankası'nın hakkını vererek söylemem gerekir ki,

çok yaratıcı ve deneyseldiler. Merkez bankalarının çok geleneksel olmaları gerekir ama bunu takdir ederek söylüyorum ki, Türkiye Merkez Bankası çok yaratıcı fikirler getirdi ve çok tartışmalı uygulamalar gerçekleştirdi. Bir çeşit nabız yokluyorlardı. Uzakta oturup başka bir ülkenin nabız yoklamasının sonucunun ne olacağını izlemekten daha iyi ne olabilir ki? O yüzden Türkiye iyi takip ettiğim bir ülke, özellikle de enflasyonla nasıl mücadele ettiğini... İnsan, özellikle makroekonomik politika geliştirme açısından yenilikçi bir ortam olduğu gerçeğini takdir ediyor.

Slayt 2

Güneyden Güneye Ticaret... Size buradaki artışın hızlı bir görüntüsünü vermek istiyorum. Burada, güney ülkeleri arasındaki ticaretin büyümesini göreceksiniz yani gelişmekte olan yükselen ekonomiler yine gelişmekte olan yükselen ekonomilerle... 1960 yılında gelişmekte olan ülkelerin ithalatlarının yüzde 15'ten biraz azı, gelişmekte olan ülkelere. "Gelişmekte olan", ben gelişmekte olan ve yükselen kullanıyorum. 2000'lerin başında bu oran yüzde 30'un biraz altındaydı. Dünya Bankası'nın yakın zamandaki veri hesaplaması, 2010-2011 arasında Güney ülkelerinden Güney ülkelere ithalat oranının yüzde 50'yi geçtiğini gösteriyor. Demek ki, artan zorlukları yenme gücü var. Günümüzün sorunlu dünyasında ihtiyaç duyulan Güneylilerin zorlukları yenme gücü teması üzerinde durmak istiyorum. Ama sizi uyarmak isterim ki, zorlukları yenme gücünün çok önemli olduğunu düşünmek çok kolaydır ama bu o kadar da önemli değildir. Bu birbirine çok bağlı bir dünya.

Size, çok enteresan olan Lehman Brothers krizini de göstereceğim. Basitçe şöyle; bunu gelişmekte olan ülkelerin devletlerinin borçlanma maliyeti olarak düşünün. Lehman krizi ABD'de oldu ve gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerinin borçlanma maliyeti birden arttı. Bu birbirine bağlı bir dünyanın işareti. Size bir örnek vereyim. Ağustos 2011'de S&P (Standard and Poor's) Amerika Birleşik Devletleri'nin kredi notunu düşürdüğünde Yeni Delhi'de hükümetin baş ekonomi danışmanı olarak çalışıyordum. Amerika Birleşik Devletleri'nin S&P tarafından notu düşürülmüştü. Haberin geldiği akşamı hatırlıyorum. Yeni Delhi'deydim ve ne olacağını merak ediyorduk. Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi biraz sarsılacaktı. Kısa dönemde Hindistan iyi durumdaydı ama uzun dönemde baskıları hissedecektik.

Gerçekte olanlar ise çok dikkat çekiciydi. Amerika Birleşik Devletleri bonolarına para akmaya başladı. Yani, S&P'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin kredi notunu düşürmesinden sonra, Amerika Birleşik Devletleri bonolarına para akıyordu. O zaman bunun etkisini Hindistan'da da görüyorsunuz, Brezilya'da da görüyorsunuz, Güney Afrika'da da görüyorsunuz. Hatta Almanya hariç, Avrupa'da paranın çekildiği ve Amerika Birleşik Devletleri bonolarına gittiğini görüyorsunuz. Ne olmuştu? Bunun analizini yapmak dünya ekonomisinin değişen yapısının anlık görüntüsünü verecektir. Bu yatırımcıların güven aramasıdır ve güveni nerede bulacaksınız? Paranızı hükümetin size geri ödemeyi garantilediği hükümet bonolarına koymak isteyebilirsiniz. Bu

demektir ki, ekonominiz zayıf ya da güçlü olabilir ama kendi merkez bankanız yoksa bundan endişe duyabilirsiniz. Ekonominin size geri ödeme yapma yeteneğinden endişe duyarsınız. Bu yüzden Amerika Birleşik Devletleri bonolarına para yatırmak güvenlidir çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin, Merkez Bankası'na erişimi olduğunu bilirsiniz. Amerika Birleşik Devletleri'nin en son arzu edeceği şey de, Amerika Birleşik Devletleri'dne yapılmış bir uluslararası yatırımı geri ödememek olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Fed devreye girecektir. Günümüzde bu artık Avrupa'da yok. Küresel standartlar açısından küresel güçlü ekonomileri olan Avrupa ülkeleri var ama artık kendi merkez bankalarına sahip değiller. Eğer İspanya'ya, Fransa'ya, İtalya'ya para koyarsanız, ödeme zamanı geldiğinde, artık bu erişimleri olmayacak. Geri ödeme yapmak için para basmak iyi bir fikir değil ama bir son çare; eğer bir merkez bankanız varsa, onu bu bankaya yaptırabilirsiniz. Eğer bir merkez bankanız yoksa güvenceniz de yoktur. Avrupa'ya gidecek olan para Avrupa'ya gitmedi çünkü artık orası tek bankalı bir Avro Bölgesi olan farklı bir Avrupa'ydı.

Burada Avro Bölgesi denemesinin doğru bir deneme olduğunun da üzerinde durmalıyım. Bu, gidilmesi gereken, doğru istikamet. Bu derece büyük bir ekonomik yapının bilinçli inşasında çatlak hatların görünmesi şaşırtıcı değil. Günümüz dünyasında gördüğümüz ekonomik uygulamaların büyük bir kısmı zaman içinde evrimleşti. Evrim güçleri onları örseledi ve düzeltti. Böylece, zaman içinde ekonominin yönetimi açısından kullandığımız kurallar, evrim süreçlerinden geçerek düzeltildi. Kötü uygulamalar da kayboldu. Avrupa bilinçli bir inşaydı ve yüzyıllarca süren evrimsel düzeltmelerin avantajına sahip değildi. O yüzden çatlak hatlarının gözükmesi şaşırtıcı değildir, çatlak hatları da gerçekten gözüktü. İlk defa bunun olduğunu görüyoruz. Hindistan'daki döviz kuru değişmeye başladı ve küreselleşmenin görünümü değiştirdiğini fark ettik.

Slayt 3

Bir slayt daha göstereyim sonra bir süre slayt olmadan devam etmek istiyorum. Bu Avro Bölgesi. Bu resmi seviyorum. Avro Bölgesi'nde olanların dikkat çekici özelliğini ve bahsettiğim çatlak çizgisini anlatıyor. Bunu anlamamanızı istiyorum. Detaylara girmeden de sezgisel bir anlayış edineceksiniz. Burada takip ettiğim, Avro Bölgesi ülkelerinin 1999'daki borçlanma maliyetleri. Aşağı yukarı bunu devletlerin borçlanma maliyetleri olarak düşünün. Avro Bölgesi'nin kuruluşunda karar geliştiriciler dâhil insanlar bunu anlamadı. Kimse doğru dürüst anlamadı. Yatırımcılar bile tüm Avro Bölgesi ülkelerine aşağı yukarı aynı davrandı. İspanya'da yatırım yapıyorsun, Almanya'da yatırım yapıyorsun...

Bunun garantisi aynı çünkü şimdi aynı para birimi alanındalar yani Avro Bölgesi'nin... İspanya'nın da, İtalya'nın da, Almanya'nın da borçlanma maliyeti aynıydı. Borçlanma maliyetine bakarsanız, 1990'dan aşağı yukarı 2008'e kadar neredeyse aynı olduğunu görürsünüz. 2008'de insanlar şunu fark etmeye başladı. Avro Bölgesi parasal bir birlik

ama her ülke borcunu ayrı ayrı zamanında ödemeyebilir. İspanya ödemeyebilir, Almanya ödeyebilir. O zaman bu ülkeye borç verme riski aynı şekilde değerlendirilemez. Bu farkındalık bir kere geliştiğinde, borçlanma maliyetleri birden farklılaşmaya başladı. Bazı ülkelerin borç almak için çok yüksek faiz ödemeleri gerektiği çünkü insanlar bu ülkelerin riskli olduğunu fark etti. Bazıları ise çok düşük bir faizle borçlanabiliyordu çünkü riskli değildi. Bu farkındalık geçmişteki durum nedeniyle bazı açılardan çok geç geldi. Yüksek borçlanma maliyeti içermesi gereken birçok ekonomi, düşük borçlanma maliyeti nedeniyle aşırı borçlandı. 2009'da uyandığımız zaman, mali bir ölçsüzlük oluştu, tüm bu ülkelerin içinde bulunduğu büyük bir mali ölçsüzlük... Şimdi de borçla başa çıkmaya çalışıyoruz. Tasarrufa atlamanın doğru yol olmadığına hemfikirim. Geçmişte mali bir ölçsüzlük oldu. Bunu ölü GSYH oranında görebilirsiniz. Diğer birçok mali gösterge açısından ustalıklı geliştirilen politikaların kombinasyonlarını kullanmak gerekiyor. Öyleyse bugün nerede durduğumuz, gelecek birkaç yılda ne görmeyi beklediğimiz konularına değinmek ve sonra da politik olarak karşımıza çıkacak sorunların üzerinde durmak istiyorum, yine bu politika sorunlarını geliştirmekte olan ülkelerin bakış açısı üzerinden anlatarak...

Biliyor musunuz geleceği tahmin etmek o kadar tehlikeli bir görev ki, insan bunu yapmaktan kaçınıyor. Önümüzdeki iki yıl neye benziyor? Riski göze alayım. Kalküta'da 1960'ların başında, amcalarımdan birinin evinde Kennedy'nin meşhur seçim galibiyetini doğru tahmin ettiği için Başkan Kennedy'den gelen bir tebrik mektubu vardı. Geleceği doğru tahmin ettiği için... Amcam evinde bunu gururla sergilerdi. Biz de alaycı yeğenler olarak amcamızın Kennedy'den bu mektubu; Nixon'a da galibiyetini tahmin ettiği aynı mektubu göndererek aldığına çünkü kim kazanırsa kazansın, amcamın duvarına koyacağı bir mektup alacağına inanırdık. Şimdi, ekonomistlerin kullanma eğiliminde olduğu strateji de budur. Yumurtalarını aynı sepete koymamak için, o kadar çok şey söylersin ki ne olursa olsun haklı olursun. Bir taktik daha var. Tam taktik denemez ama bazı insanlar hep felaket tahmin ederler ve o felaket gerçekleştiğinde haklı olurlar.

Ben bunların hiçbirini yapmayayım ve riski alıp size göreceli açıklıkla inancımı, geleceğin cevapladığı sorularla birlikte aktarayım. Bu krize benzer durumun en az iki yıl daha süreceğine inanıyorum. Bu inancın nedeni dünya genelinde doğru politika hareketleri görmemiz ancak, bunlar hiçbir şeyi çözmiyor. Dünya genelinde görmekte olduğumuz Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere Bankası, İsviçre Ulusal Bankası likidite enjekte edilmesi için zaman kazandırıyor ama problemleri çözmiyor. Bu enjekte edilme 2011'in sonunda ve 2012'nin başında büyük dozlarda yapıldı. 1,3 trilyon dolar yani aşağı yukarı 1 trilyon avro Avrupa'daki bankalara enjekte edildi, bunun geri ödenmesi gerekecek. Üç yıl sonra, 2014 sonu, 2015 gibi. Bu paranın kolayca geri ödeneceği bir şekilde yatırım yapıldığına dair bir işaret yok.

Bu nedenle, bankaların batmadan durabilmesi için yeni bir para enjekte etme operasyonunun daha yapılması olasılığı çok yüksek. Likidite enjekte edildi, eğer ben

de bu kararları alanların başında olsaydım aynısını yapardım. Yapılması gereken yapıldı, bize zaman kazandırdılar ama problemlerin hiçbirini çözmediler.

İlgilenmemiz gereken iki büyük problem var. Biri Avrupa'da daha iyi mali koordinasyon, diğeri de iyi yapılanmış bir bankacılık birliği. Avro Bölgesi ülkelerinin bir görüşü, Avro Bölgesi'ne dâhil olmayan diğerlerinin başka bir görüşü benimsemesi tuhaf politik problemler yaratıyor çünkü bu bir grubun bankacılık birliği olacak. Günümüzde bu sorunu aşmak için başka politikaların denenmesi gerekiyor. Bu problemin çözülmemesinin dünya açısından yaratacağı kavgalara bakın. Likidite enjekte edilmesi Türkiye'nin, Hindistan'ın, Çin'in yüzleştiği birtakım problemler yarattı, bunlar dünya genelinde oldu. Genel olarak küresel ekonominin son üç yılına baktığınızda tuhaf bir durgunluk içindeki enflasyonu görürsünüz. Aynı yerde hem durgunluk hem enflasyon değil, bazı yerlerde durgunluk bazı yerlerde enflasyon şeklinde. Sanayileşmiş ülkelerin birçoğu, Avro Bölgesi resesyonda ve Japonya çok çok uzun bir süredir durgunluk içinde. Ama gelişmekte olan ülkelerde, yükselen ekonomilerde büyüme son derece canlı oldu. Türkiye de geçen yıl iyi değildi ama ondan önce Türkiye uzun bir süre son derece iyi büyüyordu. Hindistan'da da geçen yılki büyüme iyi değildi ama ondan önce Hindistan olağanüstü iyi biçimde büyüyordu. Tüm bu ülkeler, Vietnam hatta Çin iyi büyüyor ama enflasyon problemleri var.

Daha önce makroekonomik politika geliştiriciler, sanayileşmiş ülkelere likidite enjekte edilmesine, yükselen ekonomilere de likidite vermeye çalışarak tepki veriyordu. Bu da likiditenin bir taraftan enjekte edilip diğer taraftan çıkarıldığı tuhaf bir gerilime yol açıyordu. Bu politika değişmeye başladı. Çoğu yükselen ülke bunu artık yapmıyor. Faiz oranlarının cezbedici hale geldiğini görmeye başlıyorsunuz. Repo oranları, vadesiz kredi oranları yükselen ekonomilerde aşağı doğru gitmeye başlıyor. Dolayısıyla daha önce yaptıklarını yapmıyorlar. Bu da yeni bir dizi soruna yol açıyor. Buradan küresel problemi çözmek için nereye hareket etmeliyiz? Benim ilgim şu nedenle, gerçekten yükselen ekonomilerin bakış açısı tarafından şekillenmiş bulunuyor. Sanayileşmiş ülkeler yavaş bile büyüseler zengin ülkeler.

Yavaş büyüme onlar için etkili bir olay değil ama işsizlik öyle değil, ki bu konuya değineceğim. Eğer Amerika Birleşik Devletleri gibi bir ülke ya da Avrupa yıllık yüzde 2 büyürse; -bu oran yükselen bir ekonomi ya da gelişmekte olan bir ülke için aşırı derecede kötü bir performans demek- yüzde 2 yıllık büyüme benim için çok iyi bir performans olur. Eğer kayda değer miktarda istihdamla birlikte istikrarlı bir dünyaya doğru hareket ediyorsa çok daha da iyi olur. Gelişmekte olan ülkeler iyi bir şekilde büyüse bile, esas sorun belli bir fakir nüfusla birlikte iyi büyüyor olmaları. Örneğin, Hindistan'da nüfusun aşağı yukarı yüzde 30'u fakirlik sınırının altında. Bu çok aşağıda tutulmuş bir fakirlik sınırı, kişi başına gelir günde 1,25 dolar ve nüfusun yüzde 30'u bu sınırın da altında yaşıyor. Sahra altı Afrika'sında nüfusun yüzde 48,5'i günlük 1,25 dolar sınırının altında yaşamak zorunda. Bazen aktivistlerden "neden fakirlik sınırını bu derece aşağıdan çizeryorsunuz" sorusunu duyuyoruz. Gerçekten bu haklı bir soru.

Ama fark etmeniz gereken şey şu, bu sınırı bu kadar aşağıdan belirlediğinizde bile nüfusun büyük bir kısmının bu sınırın altında kaldığını görüyorsunuz. Bu dünyanın endişe verici bir unsuru. O nedenle, günümüzde dünya ekonomisinde yaşanan kriz, endüstrileşmiş ülkelerde gelişen krizlerin sonucu oluştu. Esas olarak odağımızda, büyümede küçük bir değişiklik olsa da sonucun çarpıcı olacağı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin olması gerekiyor. Politika geliştirme hareketlerinin nasıl olması gerekiyor? Üç önerim var ama üçüncüsü biraz teknik bir öneri ve zamanın elverdiği ölçüde ilk iki düşüncemi aktaracağım, üçüncüyü aktarabilirim de aktarmayabilirim de.

İlk olarak, günümüz dünyasında makroekonomik politika koordinasyonuna olan ihtiyacımız hiç olmadığından daha fazla. Çok önemli olduğunu düşündüğüm için devamlı işaret ettiğim bir gerçek de, 17'nci yüzyılda bu merkez bankalarının birbiri ardına ortaya çıkıyor olmasıdır: İsveç'te Ricks Bankası, 1694'te İngiltere Bankası. Tek bir ekonominin, para yaratan tek bir otoritesi olmalı diye bir anlayış vardı. Bu rekabet istemeyeceğiniz bir alan ama bu şekilde bir sürü banka ortaya çıktı. Dünya genelinde 200'den fazla merkez bankası olması lazım sanırım: "Bir ulus, bir ekonomi, bir merkez bankası."

O zamandan beri küresel ekonomide başta anlattığım gibi bir şey değişti. Ekonomide küreselleşme, daha anlaşılır bir dille dünyanın giderek tek bir ekonomi haline gelmesi demek. Halen birçok kısıtlamaların ve engellerin olduğunu biliyorum ama sermaye oldukça kolay şekilde dolaşabiliyor. Malların dolaşımı o derece kolay değil ama son 20 yıldır mallar da giderek daha fazla rahat dolaşüyor. Son 15 yılda işgücü de, çalışanlar hareket ettiğinde ya da işler çalışanların olduğu yere geldiği durumlarda kolayca dolaşmaya başladı.

Küresel ekonomi çok daha bütünleşik bir ekonomi haline geliyor fakat çok fazla merkez bankası yarattık. 17'nci yüzyılda içinden çıkmaya çalıştığımız "bir ekonomi, bir merkez bankası" açmazından yine bir ekonominin ama bir noktada duvarlar yıkılmış olduğu için çok sayıda bankanın bulunduğu bir duruma döndük. Yakın zamanda tek bir merkez bankasının ortaya çıkacağını göreceğimizi sanmıyorum. Avrupa'daki bu deney, tek bir merkez bankası sürecini biraz yavaşlattı ama gerçekten politika koordinasyonuna ihtiyaç var. Bunun fazlasıyla önemli olduğunu düşünüyorum.

Şu anki duruma bakın. Son 10 yıldaki kur değişimine baktığımda, Japonya'nın likidite enjekte etmek zorunda olduğuna kişisel olarak inandığımı söylemek zorundayım. İlk olarak Japonya'da gördüğümüz likidite enjekte etme hareketine benzer hareketler olacaktır. Japonya'dan gelen son verilerde, birçok ekonomik ve endüstriyel aktivitenin arttığını görüyoruz demek ki, likidite enjekte etmenin bir etkisi oluyor. Bu etkinin uzun süreceğini düşünmüyorum, çünkü diğer ülkeler de benzer likidite enjekte etme hareketleri yapacak. Evet, her ülke iç talebi arttırmak isteyecek ama bunu her yaptığınızda da bunun döviz kuru açısından bazı sonuçları olacaktır.

İhtiyacımız olan şey, büyük ekonomilerin kümelenmesi ve bu kümelenmenin sadece sanayileşmiş ekonomilerle sınırlı kalmayarak daha fakir ama büyük yükselen ekonomileri de kapsmalı. Onların merkez bankalarının bir araya gelmesi gerekiyor. Koordine edilen merkezi bir bankacılık politikasını düşünün. O zaman 20 ülkenin 20 merkez bankası bir araya gelince, küresel ekonomi için gelecek üç aylık şu maliyetler açıklandı diye duyuru yapılabilir. İlk başta X ülkesi likidite enjekte edecek. Bir ay sonra Y ülkesi de bir miktar likidite enjekte edecek. Yol haritası düzenleniyor. Dünya Bankası'ndan birçok kez ülke adı vermemem söylendi o yüzden bu tavsiyeleri alacak olan X ve Y ülkesi ile devam edeceğim. Böylece X'ler likidite enjekte etmeyi ve Y'ler ise bir süre sonra likidite enjekte etmeyi planlayacak.

Bu şekilde bir yol haritası düzenlerseniz, bir ülke tek taraflı olarak bir politika beyanında bulunduğunda oluşacak spekülasyonu azaltırsınız. Ayrıca, eğer bu koordine edilmiş bir hareketse, ortaya çıkacak döviz kuru hareketi aşağı doğru olabilir ve daha sonra likidite enjekte edilmesine gerek kalmadan o ülkede likidite oluşturmak mümkün olabilir. Faiz arbitrajına dair bugün çok büyük endişeler var. Türkiye'nin bu konuda aşırı derece endişeli olduğunu biliyorum. Dünya genelindeki merkez bankası politikalarının getirdiği bu faiz oranlarının çeşitliliği de var. Faiz oranlarının düşük olduğu bir ülkeye gidip borç almak ve sonra da faizin yüksek olduğu bir ülkede kullanmak mümkün. Çok düşük bir faiz oranıyla borçlanıyorsunuz ve sonra onu faiz oranının yüksek olduğu bir ülkede kullanıyorsunuz. İkincil kanalları kullanarak faizin yüksek olduğu bir ülkede borç verseniz bile bu böyle. Sermaye hesap değiştirilebilirliğinin kısıtlı olduğu Hindistan'da bile dolaylı yollarla belli bir miktar faiz arbitrajının gerçekleştiğini biliyoruz. Bu nedenle, koordinasyona çok ihtiyaç var.

Tüm dünyanın hep birlikte aklını vermesi gereken ikinci politika ise zamanla kötüleşecek olan işgücü sorunuyla ilgili. Bugün, Michael Spence'in yaptığı hesaplamalara göre, dünya genelinde ulusal gelirden çalışanların aldıkları payın küresel GSH'daki oranının giderek azaldığına şahit oluyoruz. Bu sadece emek kaynaklı geliri içeriyor. Bu gelir, küresel GSH pastasının giderek daha küçük bir bölümünü oluşturuyor; bu da insanlar artık başka birçok kaynaktan para kazanıyor demektir.

Size getirisi olan bir hisse senedine sahipsiniz, kâr elde ediyorsunuz, yani emeğin oranı azalıyor. Bu, dünya için daha önce de bahsettiğim tektonik tabakaların değişimi ile mücadele edilen uzun soluklu bir sorun olacak. Dünyada emek için talep azaldıkça, bunun yarattığı baskı ilk önce maaşların yüksek olduğu sanayileşmiş ülkelerde hissedilecek. Bu baskıyı dünya genelindeki yüksek işsizlik oranlarında görüyorsunuz. İşsizlik Avrupa'da yüzde 12,1, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise yüzde 7,7. Çok yüksek değilmiş gibi geliyor ama bu yüzde 7,7'nin yüzde 39,5'i yani o işsizlerin neredeyse yüzde 40'ı uzun dönemli işsiz, bu Amerika Birleşik Devletleri için alışılmadık bir durum. Amerika Birleşik Devletleri'nde işsizlik genelde insanların bir süre işsiz kalması ve sonra iş bulması şeklindedir. Hâlbuki şimdi bu işsizlerin yüzde 40'ı uzun

dönemli işsiz. Uzun dönem işsizlerin yeteneklerini kaybettiğine dair çalışmalar var. Bu nedenle yeniden işgücüne döndüğünüzde eskisi kadar verimli değilsiniz.

İşgücü durumunun daha da tatsız olduğunu düşünüyorum. Bunun bir bölümü küresel işgücünün değişen yapısından kaynaklanırken, bir bölümü de bir miktar koordine edilmiş özel müdahalelerle düzelecek politikalardan kaynaklanıyor. Sanayileşmiş ülkelerde de bu tarz politik müdahalelere ihtiyaç var. Sanayileşmiş bir ülke ekonomisine bu likiditeyi enjekte ettiğinizde, az önce söylediğim gibi sıklıkla faiz oranları çok düşecektir ve gerçekten de faiz oranları da şu anda epey düşük. Yüzleşmek zorunda oldukları faiz arbitrajı sorunu olan yükselen ekonomilerde de faiz oranları yüksek. Fakat faiz oranları bu derece düştüğünde örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde veya Avrupa'da bir şirket düşünün, sermaye maliyetiniz likidite enjekte edildiği için düşüyor. Böylece emek, sermayenin maliyeti düştüğü için göreceli olarak daha pahalı hale geliyor ve bu farkta minik hesap değişiklikleri yer almaya başlıyor.

Böylece o kadar çok likidite enjekte ediliyor ki, daha fazla istihdam yaratmak için teşvikler gerçekleşmiyor. Bunun düzeltilmesi lazım. Bu noktada çok dikkatli olmak lazım. Bunun nasıl düzeltileceğine dair son sözü söylüyormuş gibi olmak istemiyorum ama bence genelde merkez bankalarının yapma eğiliminde olduğu gibi varlık alımı üzerinden likidite enjekte edildiği zaman, ipoteğe dayalı menkul kıymetler ve başka bir şey alınır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, ayda 85 milyar dolarlık varlık alımı gerçekleştiriyor.

Bunun neden olduğu istihdamla sermaye maliyetleri arasındaki asimetriyi düzeltmeye başlamak için bu paranın bir kısmını şirketlerin istihdam yaratmasını daha değerli hale getirmek için enjekte edersiniz. Bunun, borçlanmanın birim maliyetine stratejik bir müdahaleyle olması gerekiyor, istihdam için teşvik bunu marjında yapmanın düz yolu. Bunun altı ay, bir yıl gibi geçici bir dönem için yapılması gerekiyor. Bu enjekte edilen 85 milyar doların bir kısmını işgücüne olan talebi desteklemek için kullanırsınız. Bu Avrupa'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Japonya'da ve dünyanın genelinde yapılabilirse, daha fazla istihdam yaratırsınız. Daha fazla istihdam yaratılınca, bu sorun yaratan tuzaktan çıkılabilir. İnsanlar çalışmaya başlayınca, mal talebi yaratacaklar. Çalışanların bizzat mal almak isteyerek mal talebi yaratması, bunun sadece saf likidite enjekte edilmesiyle yapılmasından çok daha iyi bir yol. Bu dengenin belirli bir tarafa doğru eğilmesi bunu yapabilir.

Bahsetmeyi düşündüğüm üçüncü konu biraz bağlantısız o yüzden girmeyeceğim. Merkez bankalarının müdahalelerinin doğası üzerine ve büyük ihtimalle daha çok teoriyle alakalı. Kemal Derviş, bu konuyla ilgili benimle ilk temasa geçtiğinde ve Kemal'in de ekonomist olarak geçmişini bildiğimden merkez bankalarının nasıl müdahale ettiğini gösteren birkaç slayt hazırlamıştım ama burada göstermeyeceğim. Bu sözlerle burada bitireyim. Soru ve yorumlarınızla devam etmekten memnuniyet duyarım. Teşekkürler.